

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת בבא מציעא - דף צט

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

מה שורש המחלוקת בדיון קנין השואל?

מבואר בגמ' שנחלקו רב הונא ורבי אמי ור"א, האם כדי ששואל יקנה את החפץ השואל צריך לעשות פעולה בחפץ או לא. בדברי רב הונא מבואר בגמ' שלגבי אונסים שקונה משעה ראשונה, ורק לגבי דיני חזרה, היינו שהמשאיל צריך לעמוד בתקופת זמן השאילה ולא יכול לחזור בו, אמר ר"ה שלא קונה השואל עד שיעשה פעולה. ולדעת רבי אמי ור"א, מבואר שקונה השואל משעה ראשונה. וצריך להשכיל בסוגיא זו, מדוע לא מועילה משיכה לרב הונא לזכות בחפץ השואל. ואף אם נבין שאינו קונה את החפץ עד שישתמש בו בפועל, א"כ צריך להבין מדוע לגבי חיובי אונסים כבר משעה ראשונה חייב, עוד לפני שהשתמש בחפץ, מדוע לחלק בין קנין לגבי חיובי אונסים לבין הגדרתו בתורת "שואל" שהמשאיל לא יכול לחזור בו.

שואל הריטב"א, לשיטת רב הונא מדוע לא קונה במשיכת החפץ, הרי שואל זה כמו שקיבל מתנה ליום אחד ע"מ להחזיר, ומדוע לא זוכה עד שיעשה מעשה בחפץ. ועי' בריטב"א שהובא בשיטמ"ק ובחיזושי הריטב"א לקידושין (מז, ב).

למד הריטב"א בדת רב הונא שסבר שמהתורה מעות קונות, ומשיכה קונה במטלטלין מדרבנן, תיקנו חז"ל שמועיל משיכה במכר או מתנה שבא לזכות בחפץ לגמרי, אבל בשואל מעיקר דינו לא תיקנו משיכה כיון שיש לשואל רק קנין השתמשות ולא קנין גמור, רק אחרי שהשתמש מועילה ההשתמשות לזכות לו את החפץ, ואף דבר זה תיקנו חז"ל כדי שלא שואל חפץ מחברו ומיד אח"כ בא המשאיל ולוקח את שלו.

לפי"ז, נראה בפשטות שבדברי הריטב"א הם רק לשיטת רבי יוחנן, שבמטלטלין מעות קונות מדיון תורה וחז"ל תיקנו שיועיל משיכה, ולכך לא תיקנו משיכה בשאילה, אלא קונה קנין שאילה רק כאשר ששתמש. אבל לדעת ר"ל, שמדיון תורה מועיל משיכה במטלטלין, א"כ קנין השאילה יהיה מיד משיכה. ואולי יש להוכיח דבר זה בלשון הריטב"א, שנקט שרב הונא סבר, דין זה לכאורה העמיד דבר זה במחלוקת, משמע שיש שלא סברו כך.

א"כ נמצא שנחלקו ר"ה ורבי אמי, במחלוקת ריו"ח ור"ל, האם שייך קנין משיכה במטלטלין. הדבר כשלעצמו צריך בירור. ולא מצאנו שנחלקו בדבר זה ריו"ח ור"ל, שהם המקור למחלוקת היכן תיקנו קנין משיכה.

עוד הקשו האחרונים (תומים עב, נד; דבר אברהם ח"א י, ד; פרי יצחק ח"א מז) ששיטת התוס' בעבודה זרה (עא, א) שדעת רבי יוחנן שמועיל מועילה מהתורה במתנה שאין בה נתינת מעות. אמנם הרמב"ן לעיל מח, א חולק על דברי התוס', אבל לשיטת התוס' שבמקום שאין מעות אף לריו"ח מועיל משיכה מהתורה, לכאורה צריך להיות כך הדין בשאילה, ומדוע לא קונה השואל מיד במשיכתו.

והביא התומים, הריטב"א לשיטתו שהביא בקידושין (מז, ב) בשם רבו שאף למ"ד שמשאיל מהתורה, זה דווקא בקנין גמור שקונה את גופו של חפץ, אבל בשאילה שקונה רק את שימושי החפץ לא מועיל משיכה מהתורה. וא"כ אף אם נסבור כסברת התוס' שבמתנה מועיל משיכה מדיון תורה, זה דווקא מחמת שקונה את גוף החפץ בצורה גמורה, אולם בשאילה עדיין יש לומר שאינו קונה, אלא ע"י קנין השתמשות.

מתנה כאמור לעיל, צריך להבין מה ההבדל בין "אונס" ל"חזרה", נהי שביאר הריטב"א כאמור לעיל, לגבי המשאיל לא יוכל לחזור בו, לא תיקנו שיועיל קנין משיכה, אלא רק קנין השאילה חל בעת ההשתמשות, אבל א"כ מדוע לגבי חיובי אונס, השואל קנה כבר משעה ראשונה.

מבאר הריטב"א, שואל משעבד את עצמו בהנאה שמקבל להשתמש בחפץ, ובדברי תורה הגדרת שואל הוא ל"שומר" א"כ כביכול קיבל מעות ע"מ לשמור את החפץ ולהתחייב באונסים, הנאתו שיוכל להשתמש בחפץ שווה כסף היא, ובעבור אותה הנאה, מתחייב באונסים.

עוד ניתן לבאר (בבית אהרן ביאר כעין זה), לעיל בעיונים על הדף הבאנו ששאלו הראשונים איך מתחייב השואל כאשר המשאיל מינה בעבורו שליח, והבאנו שביאר הר"ן, שאין כאן חיוב שליחות כלל, אלא למדנו בגמ' בקידושין (ז, א) קידושין מדיון "ערב" היינו אדם אשה שאמרה תן מנה לפלוני ואקדש לך, מקודשת. אמנם האשה לא קיבלה ממון, אבל היות ומחמתה הוציא הבעל ממון ונתן לאחר, התחייבה היא בתמורה את קידושיה, ונחשב הדבר כביכול היא קיבלה את הממון. א"כ אף כאן כאשר אמר השואל למשאיל לשלח את הבהמה, ועל פי דברי השואל הוציא המשאיל את הבהמה התחייב לו מדיון ערב, ולא מדיון שליחות על השאילה. הנתבות (שמ, יא) ביאר שכיון שעל פי דברי השואל, הסתלק בעל הבהמה משמירתה, והשואל נכנס תחתיו לכל הפחות כדינו שומר חנים, א"כ יכול להיות אף ששואל ולקבל על עצמו את כל החיובים.

כדינו למדנו מתורתו של הר"ן שהחייב הראשון של השואל הוא מחמת דין "ערב" המשאיל מסתלק מהשמירה ע"פ דברו של השואל והשואל נכנס תחתיו בהתחייבות, וזה מה שמחייב אותו באונסים.

ואין להקשות שא"כ שמחמת הדין "ערב" לא יוכל המשאיל לחזור בו, כאמור בדברי ר"ה רק ההשתמשות קובעת את דין השאילה. ואף דבר זה הבאנו לעיל צח, שכתב הנתבות נפק"מ בין הראשונים שלמדו שחיוב השואל מצד "ערב" או מצד חיובי שליחות וכו', האם המשאיל יוכל לחזור בו או לא, ולביאור הר"ן שמועיל מצד "ערב" אין כאן זכיה של השואל, עד כדי שהמשאיל לא יוכל לחזור, בסה"כ השואל קיבל על עצמו התחייבות לגבי אונסים.

שאל פסל וישב עליו בבית המשאיל, האם מתחייב באונסים?

כאמור נחלקו רב הונא ור"א, האם קנין השואל הוא מזמן המשיכה או רק כאשר משתמש, האם לדעת רבי אמי אף מועיל קנין השתמשות או לא.

בראשונים מבואר, שהיות והביאו בגמ' ברייתא כדברי ר"א שמועיל קונה, ממילא לא פסקו כדעת ר"ה שצריך השתמשות בחפץ אלא מועיל משיכה בלבד. מה הדין להפך, האם השתמשות בלא משיכה מועילה לקנות קנייני שאילה ולהתחייב באונסים או לא. נפק"מ אם שאל פסל מחברו, ועדיין לא משך, וברשות המשאיל השתמש בספסל וישב עליו, האם יתחייב באונסים.

הביא בדבר יעקב בשם הנתבות (שמ, n) שאין להרבות מחלוקת ממה שמבואר בגמ', ואם לר"ה השתמשות בחפץ קונה לגבי כל החיובים, ה"ה לרבי אמי ור"א השתמשות בחפץ קונה, למרות שעדיין לא משך, ולא אומרים שאף בזה נחלקו ולדעת רבי אמי ור"א לא מועיל השתמשות כדי להתחייב.

אמנם יש מקום לחלק ולומר, שאין כאן ריבוי מחלוקות, אלא כאמור לעיל שורש המחלוקת בין רב הונא לרבי אמי, האם תיקנו ברבן משיכה לקנין מטלטלין וא"כ בשואל לא תיקנו, או שמעיקרא דדינה יש משיכה לשואל, וא"כ רבנן לא הוסיפו דבר מעבר לקנין משיכה שתקנה בשאילה, וההשתמשות לא מהווה קנין להתחייב.

נושא היום: שליח להתחייב בשאילה. קנין שאילה משיכה או שימוש. תשלום במקל.

התבאר במשנה, אם אמר השואל שישלח את הבהמה ביד עבדו, חייב לשמואל מדובר בעבד עברי, **אם לא כן**. יד עבדו כיד רבו ועדיין לא יצאה הבהמה מרשות המשאיל **לרב**, מדובר בעבד כנעני, **ומדובר** שאמר לו הכישה במקל והיא תבא. **בברייתא למדו** ביד עבדו פטור, **לשמואל** בעבד כנעני היות ולא יצאה הבהמה מרשות המשאיל **לרב**, בעבד כנעני באופן שאמר לו שישלח ולא אמר לו שיכשה במקל. **וכך ביאר ר"נ בשם רבה בר אבוח**, שאמר השואל תשלח באופן של הכשה במקל, מתחייב.

אך בברייתא שאמרו כך, **ביאר רב אשי** שאין ראיה לדיון של רב, היות ומדובר שהיו ב' חצרות אחת בתוך השניה, הפנימית של השואל, בודאי שמתחייב בהכשה במקל כיון שבדאי תלך לכיוון השואל. **והחדוש** שהיות מקומות שבת"ד הבמה יכל לצאת, בכ"ז השואל מתחייב בסומך בדעתו שתבא לכיוונו.

מסקנת הגמ' בדת ר"ה, שאל בהמה או גרן מתחייב משעה ראשונה לגבי אונסים. **לגבי דיני חזרה**, היינו שהמשאיל אינו יכול לחזור בו מהשאילה בטווח זמן שהקצה לשואל, מהשעה שהתחיל לעבוד. **מוכחה הגמ'** מדברי **רבי אמי** שסבר שקונה במשיכה עוד לפני שישתמש, משאיל שנתן גרן של הקדש מעל היות ויש לו טובת הנאה. והשואל מותר להשתמש היות וכבר יצא לחלוין. **מבואר** שהמשאיל מעל עוד לפני שימוש של השואל. וכן לא אמרו לשואל שיחזיר. נמצא שהשואל קנה עוד לפני ההשתמשות. **וכן דעת ר"א** שתיקנו משיכה בשומרים כדרך שתיקנו משיכה בלוקחות, מבואר ששם קודם להשתמשות זכה השואל. **וכך מבואר בברייתא**. ושם ברייתא מבואר **שקרעו נקנית** בכסף שטר וחזקה **וכך** שכירות קרקעות נקנית באופנים הנזכרים.

"חביצא דתמרי", היינו חבילת תמרים שיש בה 50 תמרים, **אם ימכור אחד אחד** כל אחד בזוז. **אם מוכר את כולם** ביחד יקבל 49. אם גזל מחבירו, ישלם לו 49, למרות שיכול לטעון הנגזל הייתי מוכרם אחד אחד, אבל אמר רב הונא בריה דרב יהושע **"שמן בית סאה באותה שדה"** שמים את הערוגה בכללות, כך גם בגזל. **אבל אם גזל מהקדש**, משלם 50 בתוספת חומש של חמישים. **אבל במזיק הקדש**, משלם 50 בלא חומש שנשאר. **ואיש כי יאכל קדש** ומיעטו מזיק.

אמנם למדו ששמואל לא חילק בין הקדש להדיוט, אם בנה אבן של הקדש בתוך ביתו אינו מועיל עד שיהנה שוה פרוטה, **ומכאן** למד שמואל שדר בחצר חבירו שלא מדעתו מעלה לו שכר כיון שנהנה. **ביארה הגמ'**, ששמואל חזר בו מדיומו זה, וסבר כחילוק האמור בין הקדש להדיוט, **והראיה** שאמר כדברי רבא הקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת דמי, ולכן בבנה אבן בהקדש חייב.

חבית שמכרת ביום השוק ב 5, ובשאר ימות השנה ב 4, **אמר רבא** אם סבל שבר חבית כזו לחנוני, **אם משלם לו ביום השוק**, יכול להביא חבית ולהשיב. **אם משלם** בשאר ימות השנה, ישלם 5, כיון שהחנוני טוען שאם היה לו ביום השוק היה מוכר 5, וזה דווקא שמחמת השבירה לא היה לו חביות למכור, **אולם** אם היה לו היה צריך למכור אותם. **ומורידים** להם מהתשלום את דמי הטרחה להביא את החבית לשוק וכד', **וכן** את הטרחה שהיה משלם לאומן לעשות נקב הברז. (בסוגיא **יש זש כמה גירסאות בראשונים** ועיין.)